

Van Delta-plan naar Sigma-plan

Van oorsprong had het Deltaplan alleen betrekking op het deltagebied in het zuidwesten van Nederland. Naar aanleiding van de Watersnood van 1953 werd besloten de zeearmen in Zeeland en het zuiden van Zuid Holland af te sluiten. In de loop van de daaropvolgende decennia evolueerde het waterstaatkundige Deltadenken, zowel wat betreft de aard van de ingrepen als het geografische bereik van de delta en de daarmee samenhangende problematiek. Daarmee groeiden er in de loop van de jaren zestig en zeventig twijfels over de aanpak van het Deltaplan. Dat kwam voor het eerst duidelijk tot uitdrukking in de meningsverschillen over het al dan niet volledig afsluiten van de Oosterschelde naar aanleiding van de milieucomplicaties die bij dergelijke starre ingrepen aan het licht waren gekomen. Als compromis kwam er een regelbare stormvloedkering in de Oosterschelde uit de bus. De hoogwatercrises in het rivierengebied in de jaren negentig van de vorige eeuw gaven de stoot voor een aanzienlijke verbreding en verdieping van het hele deltaconcept. Allereerst een verdieping. De sterke toevloed van het rivierwater en de sterke fluctuaties daarin en het stijgen van de zeespiegel gaf meer en meer grond om de theorie van het broeikas-effect en de daardoor veroorzaakte klimaatwijziging werkelijk serieus te gaan nemen. Als de klimaatwijziging doorzet, dan voldoen starre ingrepen als die van de klassieke Deltawerken op den duur niet meer. Meebewegen met de dynamiek van het water, niet alleen als defensieve strategie maar ook om het water nutte te kunnen maken, kwam in het vizier. Ten tweede de verbreding. Deze heeft zowel betrekking op de verbreding van het repertoire aan waterstaatkundige ingrepen en technieken [waar (water)bouwkunde ook biologie en ecologie nadrukkelijk om de hoek kwamen kijken] als op de geografische verbreding. Vanuit de delta in het zuidwesten verbreedde het waterstaatkundige aandachtsveld zich naar het rivierengebied en vandaar via de IJssel naar het IJsselmeer. In het rapport van de Deltacommissie Veerman uit 2008 werd het hele watersysteem inclusief het IJsselmeer in ogenschouw genomen. Dat er een streven bestaat dat de verbreding en verdieping verder doorgaan moge blijken uit de Deltabesluiten van Deltacommissaris Wim Kuijken (2011/april 2012), maar het is zeer de vraag of daar in deze magere jaren de nodige budgettaire ruimte voor blijft bestaan. Het aandachtsveld binnen het deltaconcept strekt zich inmiddels ook uit tot de stedenbouw getuige het besluit dat er met het oog op met name overstromingsrisico's en verzilting strengere eisen aan stedelijke nieuwbouw en herstructurering gesteld moeten worden. De volgende stap zou ons inziens moeten zijn om het geografische bereik van de delta uit te breiden naar het waddengebied. Het IJsselmeer, i.c. de voormalige Zuiderzee, is immers niets anders dan de zuidelijke afsluiting van de Waddenzee: van Delta naar Sigma wordt het nieuwe devies onder verwijzing naar de groenblauwe S-bocht die het water door ons land beschrijft van de zuidwestelijke delta via het rivierengebied en het IJsselmeer naar de Waddenzee. Met deze geografische uitbreiding van de planvorming op watergebied zou een verdere en meer integrale verbreding en verdieping gepaard moeten gaan, op zoek naar (veranderingen) in patronen op het gebied van hydrologie, economie, demografie en samenleving. Op die aspecten en hun onderlinge relaties gaat dit artikel nader in. In een slotparagraaf komt de relatie tussen proces en planvorming aan de orde.

=====

Hoofdindeling van dit artikel

>>Hydrologische ontwikkelingspatronen<<

>>Geo-economische ontwikkelingspatronen<<

>>De groeiende groen-blauwe S-bocht<<

>>Tussen proces en plan<<

>>Hydrologische ontwikkelingspatronen: groeiende waterdynamiek buiten

Dijkkring 14<<

Een historisch kaartbeeld kan behulpzaam zijn om zich de mogelijke watersituatie van de toekomst voor te stellen. Neem de kaart van de Nederlandse kustgewesten uit de late middeleeuwen, 15^e eeuw - even na de Sint Elisabethsvloed [1421] en vóór het sluiten van de zeegaten in Hollands Noorderkwartier onder Karel V [1544]. De delta in het zuidwesten van Nederland is in die tijd meer dan ooit een eilandenrijk; het Noord-Hollands schiereiland is nog een waar waterland waar alle meren [waaronder de latere droogmakerijen uit de 17e eeuw] in open verbinding met de zee staan. Wat wél als gesloten aaneengesloten gebied overeind bleef, zij het tot de 19e eeuw begiftigd met het nodige binnendijks water als Haarlemmermeer en Zuidplas, vinden we binnen de huidige dijkkring 14: de waterstaatkundige eenheid die vanuit Hoek van Holland omgeven wordt door achtereenvolgens de Maasdijk, de Schielandse Hoge Zeedijk, de dijken van Lekkanaal en Amsterdam-Rijnkanaal, de Zuider IJ- en Zeedijk en de eb-vloedlijn tussen IJmuiden en Hoek van Holland. Deze Dijkkring 14 omvat het grootste deel van de Randstad. Gelegen in de luwte tussen de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug en de duinenrij van de Hollandse vastelandskust is het de meest voor de hand liggende locatie voor een stedelijke verdichting wat de afgelopen eeuwen ook geschiedde. Het ligt in de rede om dit gebied in te zetten op behoud van de hier opgebouwde stedelijke infrastructuur. In de S-bocht is het handhaven van permanente bewoning op grote schaal veel kwetsiever. De klimaatwijziging kan de komende eeuw kan de bewoonbaarheid hier op diverse punten ernstig in gevaar gaan brengen. Twee beoordelingscriteria voor de geschiktheid voor menselijke bewoning staan in het huidige planologische denkkern centraal: [a] de overstromingskansen en [b] de verbraking-/verziltng - punten die gezien de klimaatwijziging inderdaad niet meer te negeren zijn. Het meest tot de verbeelding spreken natuurlijk de overstromingskansen. Uitgesproken dreigend ogen de risicokaartjes [zoals die in: Leo Pols e.a., Overstromingsrisico als ruimtelijke opgave [Den Haag (Ruimtelijk Planbureau) 2007 - bijv. op. 45-46]. De verbraking-/verziltng boezemt beduidend minder vrees in, maar verdient daarom niet minder aandacht. Een langzaam sluipend proces dat eigenlijk alleen experts echt zorgen baart. In de ruimtelijke planvorming blijft het zoet houden van ons binnenwater en het voorkómen van verziltng nog steeds de centrale opgave die boven álles gaat. Slechts nog maar zelden staat een 'Plan B' op de agenda waarbij scenario's opgenomen worden waarin serieus rekening gehouden wordt met de mogelijkheid van een geleidelijke en/of gedeeltelijke verbraking-/verziltng en met meer ruimte voor de dynamiek van het water [voor nadere info zie o.m. Willemijn Lofvers, *Zilte ProefTuin* Utrecht [InnovatieNetwerk] 2008] (met veel kaarten) en L.M. Verhoeven, *Commerciële analyse van het concept 'Zilte ProefTuin'* Utrecht [InnovatieNetwerk] 2008. Misschien zou het helemaal niet zo'n slecht plan zijn om de denkriching van een 'Plan B' eens echt serieus te gaan nemen - zowel op het gebied van waterkwantiteit en -toevoer als op het vlak van de waterkwaliteit. Het loslaten van starre scenario's op basis waarmee men nu nog steeds denkt dynamische waterprocessen echt te kunnen tegenhouden zou de geesten kunnen rijp maken voor inventieve oplossingen om waterdynamiek en verziltng op duurzame manier in te zetten voor voedsel- en energieproductie [zie kadertekst verderop]. Het zou het onderzoeken waard zijn

hoe de S-bocht zich tot één groot laboratorium in deze richting zou kunnen ontwikkelen. Een dergelijk meebewegen en meegroeien met de hydrografische ontwikkelingspatronen heeft natuurlijk wel de nodige ruimtelijke consequenties voor andere functies en programma's - economische, stedelijke en maatschappelijke.

>>Geo-economische ontwikkelingspatronen: BRAR en de noordoost-Europese as<<

=De driehoek Rotterdam – Antwerpen – Ruhrgebied met Brabant in het hart [BRAR]=

Zoals we al in het redactioneel over de BRAR-stad in de vorige [zomer] editie van ons kwartaaljournaal al aangaven heeft de laatste jaren een verschuiving plaatsgevonden in het geo-economische en planologische denken in Nederland. In het ruimtelijk beleid is het urbane zwaartepunt verschoven van een puur op de Randstad gerichte benadering naar meer aandacht voor de economische betekenis voor het oostdeel van Brabantstad [Eindhoven] met zijn innovatieve cluster op het gebied van hightech en materialen. In de kolommen van www.dubbelkrimp.nl wijzen wij al jaren op het groeiende gewicht van Brabant strategisch gelegen in het relatief groene en open hart binnen de driehoekstad Rotterdam – Antwerpen – Ruhrgebied. Tegenwoordig heeft iedereen de mond vol van ASML - het paradepaard van de ICT-kapitaalgoederenindustrie - en wordt Veldhoven afgeschilderd als het Silicon Valley, eertijds een snertdorp aan de rand van de zogeheten Acht Zaligheden, acht achtergebleven en onderkomen dorpen ten zuidwesten van Eindhoven. Brabant is nu in de waardering op gelijke hoogte gekomen met de Randstad. Maar wat zijn dan eigenlijk binnen dit krachtenveld nog de randstedelijke perspectieven? De haven van de Maasstad versterkt dankzij de aanleg van de Tweede Maasvlakte zijn mondiale en Europese positie. Volgens de prognoses zal de doorvoer vanuit de Tweede Maasvlakte behalve op het achterland voor een groeiend deel gericht zijn op andere zeehavens in Noordwest Europa. Wat op de langere termijn effecten hiervan zullen zijn op de economie van de zuidvleugel van de Randstad laat zich nog bezien. Maar een minstens zo belangrijke vraag in dit verband is hoe eco- en economisch duurzaam de hier gevestigde op fossiele grondstoffen industriële gebaseerde cluster is. Amsterdam heeft als financieel centrum met de kredietcrisis een lelijke knauw gekregen. De vraag is of de in de noordvleugel van de Randstad gevestigde sterk op ICT-gerichte dienstensector met Schiphol als luchtbrug naar de internationale zakenwereld in staat is om aansluiting te blijven houden met de Europese en mondiale ontwikkelingen. Wat de toekomstige economische rol van de Randstad in zijn geheel is hangt niet in de laatste plaats af van de vraag hoe men aan weerszijden van Dijkkring 14 weet in te spelen op de kansen die en groeiende waterdynamiek kan bieden voor duurzame energie- en voedselproductie [zie kaderteksten verderop].

=De noordoost- Europese as van Groningen/Assen via Bremen/ Hamburg naar Kopenhagen/Malmö=

Het noorden van het land, en dan met name de ontwikkelingsas Assen - Groningen - Eemshaven, ontwikkelt zich buiten verwachting - ook hier conform de visie van ontvouwd in www.dubbelkrimp.nl en in het artikel *Nederland krimpt, Noorderland groeit* [in het tijdschrift *Noorderbreedte* van juni 2006 (!) > zie op deze website onder de knop *Archief*]. Het is niet alleen het verhaal van de Eemshaven als

aanlandingsplaats van gas. Ook en met name duurzame energie speelt hier een rol van betekenis. Groningen intensificeert de relaties met name Bremen en de interesse is wederzijds.

=====kadertekst=====

De S-bocht Europees uitvergroot

De potentie van een duurzaam innovatieve 'biotoop'

De toekomstige sociaaleconomische levensvatbaarheid van Europa hangt sterk af van zijn technisch innovatieve vermogen. In de tweede helft van de 20^e eeuw is een hele reeks klassieke industriële sectoren voor een belangrijk deel naar buiten Europa verhuisd zoals kolen, staal, textiel en bepaalde klassieke kapitaalgoederenindustrieën. Fundamentele technologische vernieuwingen lijken zich in de toekomst op het vlak van duurzame voedsel- en energieproductie te kunnen en moeten gaan aftekenen. Kan ons werelddeel hier een mondiale voorbeeldrol in gaan vervullen? Duitsland zette in ieder geval de eerste stappen met zijn zogeheten Energiewende: kernenergie afzweren, energiewinning uit fossiele brandstoffen afbouwen en oriëntatie op productie van hernieuwbare energie. Maar welke en hoe 'duurzaam' is in dit opzicht de innovatieve voorsprong van Europa? Windenergie is al zo oud als de weg naar Rome. Ook de watermolen draait al langer mee. Zonne-energie is makkelijk te kopiëren en dat wordt al op grote schaal met succes buiten Europa gedaan - Chinese zonnepanelen veroveren en masse de Europese markt. Hier moet over een veel breder front geopereerd worden, gericht op de interactie tussen de disciplines, en niet alleen op het gebied van energieproductie. De opgave is hier het ontwikkelen van duurzame zichzelf technologisch vernieuwende clusters die zijn toegesloten op de ecologische en landschappelijke biotoop in kwestie - het water is hier de sleutel. De relatief ondiepe Noordzee, en dan met name de fluïde zuidoostelijke [wadden]kust van Duinkerken tot de Sont, is bijvoorbeeld zo'n biotoop die het in zich heeft om zich te ontwikkelen tot een duurzaam cluster op het gebied van integrale energie- en voedselproductie. Voeg de kust van East Anglia en de monding van de Thames er bij om de onderste poot van deze internationaal uitvergrote S-bocht een frivole krul omhoog te geven. Er zijn in deze hoek van Europa al diverse aanzetten voor integrale duurzame productie. De natuurlijke, culturele en technologische omstandigheden zijn er gunstig. Alleen al op het gebied van de windenergie bijvoorbeeld wordt hier de komende jaren iets groots verricht. De Duitse en Deense molenbouwers -koplopers in de branche- en bedrijven op het gebied van opslag en transport van energie als Siemens opereren niet alleen in eigen contreien maar langs de hele internationale S-bocht van de Sont tot de monding van de Thames [in deze Engelse zeecontreien zijn met name Duitse en Deense bouwers volop actief]. Voor investeringen in [Frans-]Atlantische contreien zijn deze bedrijven huiverig - dat heeft niet alleen te maken met de veel grotere diepte van de oceaan, maar ook met de relatief starre bedrijfscultuur in Frankrijk van energiereuzen als EDF die verlangen dat buitenlandse bedrijven zich ondergeschikt maken aan de Franse werkwijze en bedrijfspolitiek en ondertussen de risico's bij het plaatsen van de molens op de lastige en diepe oceaانبodem doorschuiven naar de buitenlandse (molen)bouwers.

Het gebied van de Sont tot de Thames heeft op tal van vlakken [economisch, ecologisch, technologisch en cultureel] zoveel gemeen dat we hier kunnen spreken van een integraal technologisch duurzame 'biotoop'. Zulke biotopen zouden de basis kunnen vormen voor het economische basispatroon van het Europa van de 21^e eeuw.

=====

>>De groeiende groen-blaauwe S-bocht<<

=De zuidwestelijke delta: groen-blaauwe buffer en duurzaamheidslaboratorium tussen Rotterdam en Antwerpen=

De ontpoldering van de Hedwigepolder in oostelijk Zeeuws Vlaanderen staat inmiddels symbool voor meer waterdynamiek in de hele Zeeuws-Zuid-Hollandse delta [en in het kader van dit artikel over de hele lengte van de groen-blaauwe S-bocht]. Als groen-blaauwe buffer tussen de havengebieden van Rotterdam en Antwerpen fungeert deze delta als testcase voor de vraag of in het politieke krachtenveld de ecologisch én economisch vereiste waterdynamiek en diversiteit werkelijk een kans krijgen in de praktijk van het ruimtelijke beleid. In de ontwerpverkenning *Vloedmerk - Krimpstrategieën voor een ziltwatergetijdengebied* uit 2006 [zie onder *Archief* op deze site] zoomden wij ook in op zuidoostelijk Zeeuws Vlaanderen [en dan met name het Hulster Ambacht] om de mogelijkheden te toetsen voor een ruimtelijke dubbelkrimp-strategie. De komende jaren zullen beslissend zijn voor de groen-blaauwe transformatie van het Zeeuws-Zuid-Hollandse deltagebied. Het gaat er het in dit verband om goed te onderzoeken hoe en waar verruiming van de waterdynamiek niet alleen de ecologie en de daarmee verbonden nieuwe mogelijkheden voor duurzame energie- en voedselproductie ten goede kan komen maar ook - lest best – de veiligheid van de bewoners in deze zuidwestelijke delta..

====kadertekst=====

Waterdynamiek en -diversiteit inzetten voor energie- en voedselproductie

Vanuit het gegeven dat slechts één procent van het water op aarde zoet is, komt steeds sterker de vraag aan de orde hoe de enorme biomassa in zilte milieus en de overgangsmilieus tussen zoet en zout ten nutte gemaakt kan worden. Voor energiewinning: met osmose en algen als mogelijkheden. Voor voedselproductie: van plankton en algen tot en met weekdieren en zilte gewassen. Cultures die op termijn wel eens veel meer voedselrendement zouden kunnen opleveren dan de huidige intensieve zoetwater-landbouw [zoals de intensieve melkveehouderij] en bovendien ecologisch veel duurzamer zijn. Een sector die nog in de kinderschoenen staat, maar wel met de nodige potenties, en daarom meer ruimte verdient dan hij nu krijgt om de nodige volgende stappen te kunnen zetten. Eerst van theorie naar kleinschalige toepassingen [zoals her in Zeeland [Zeeuwse Tong] en op Texel al gebeurt], vervolgens naar toepassingen op grotere schaal en in gecombineerde ensembles van diverse technieken op het gebied van energie- en voedselproductie om de economische haalbaarheid te beproeven. Naast de klassieke ingenieurs-waterbouwkunde is dus ook 'ecologische waterbouwkunde' nodig, naast technologie 'uit Delft' ook technologie 'uit Wageningen'.

=Het rivierengebied: veelstromenland tussen Randstad en Brabantstad=

Het beeld uit Marsmans gedicht over brede rivieren die traag door oneindig laagland gaan is een dermate cliché geworden dat we uit het oog dreigen te verliezen dat de ontwikkelingen de komende decennia wel eens veel sneller zouden kunnen gaan dan we ons kunnen voorstellen. De verschuiving van het stedelijk zwaartepunt naar het zuidoosten van de Randstad en aangrenzende gebieden in Gelderland en de opkomst van Brabantstad zou ook de stedelijke druk op het gebied wel eens kunnen versterken, in veel grotere mate dan we nu kunnen voorzien. En dan komt gelijk de vraag naar voren of en hoe een en ander te combineren is met een vergroting van de waterdynamiek in het

riviereengebied. Veel lijkt er gezien de klimaatwijziging toch wel op te wijzen dat niet alleen de omvang van de waterafvoer langs de grote rivieren zal toenemen maar ook beduidend sterker zal gaan fluctueren. Daarmee doemt het beeld op van de historische overstromingen uit het verleden en de waterstaatkundige visioenen die daaruit voortkwamen. Een zekere faam in dit verband bezitten de visioenen van Hollands koning Lodewijk Napoleon en de waterstaatkundige en vestingbouwkundige duizendpoot Kraijenhoff naar aanleiding van de grote overstromingen in 1809 in het rivierenland. Visioenen van dorpen op terpen en het slechten van dijken zodat het water de landerijen een vruchtbare bevloeiing kon geven en van het verleggen complete rivierlopen. Nachtmerrie-achtige taferelen van kruierend rivierijs zullen heden ten dage en in de toekomst gezien de klimaatwijziging minder tot de waarschijnlijkheden behoren, maar overigens zouden de hoeveelheden water en de uitersten die daarbij kunnen optreden de historische voorbeelden wel eens verre kunnen gaan overtreffen. In dit belicht bezien zou het geen kwaad kunnen de veelstromigheid van het riviereengebied te vergroten. Met name in de wateruitwisselingsmogelijkheden tussen Waal en Maas zou in dit verband wel het een en ander kunnen verbeteren. Naast ingrepen in het eigenlijke riviereengebied is het ook zaak de bandbreedte van het hele gebied zuidwaarts op te rekken. In dit verband verdient het overweging de Beerse Overlaat/ Beerse Maas in ere te herstellen, waarmee tegelijk Den Bosch zijn bijnaam 'Moerasdraak' uit de Tachtigjarige Oorlog weer met trots kan gaan voeren – daarmee worden meteen ook de nodige grenzen gesteld aan verdere verstedelijking aan de noordrand van Noord Brabant.

=De hoopgevende Jutlandisering van het Noord-Hollandse schiereiland=

In Amsterdam lijkt het nog immer groei te zijn wat de klok slaat al heeft men verdere uitbreiding van IJburg moeten afblazen en staat de directe railverbinding met Almere ernstig op de tocht. In provinciehoofdstad Haarlem waar men zorg draagt voor het reilen zeilen van het héle gewest is de stemming wezenlijk anders. Daar moet men ruitelijk erkennen dat in de Kop van Noord Holland de groei er uit is en de krimp langzaam toeslaat. Keert het [boven het IJ/ Noordzeekanaal gelegen] Noord-Hollands schiereiland terug naar de staat van een waterrijk (schier)eilandenrijk als in de late middeleeuwen? Geo-economisch wijst wel een en ander in die richting. Wat moet in de toekomst de economische drager van de nederzettingen in die contreien? Niet alleen van de dorpen maar vooral ook van de uitgestrekte slaapwijken en -stadsdelen boven de noordrand van IJmond en Zaanstad - in Hoorn, Purmerend en Heerhogowaard > zou de aldaar gelegen befaamde 'Stad van de Zon' van de modieuze architect Ashok Balothra niet een goede kandidaat zijn voor een themapark voor de moderne archeologie van de krimp?

Is een 'Jutlandisering' van het Noord-Hollands schiereiland op til? De term stamt uit de booming nineties van de vorige eeuw en duidt op doodlopende landstreken aan wie de vaart der volkeren voorbij dreigt te gaan. V or alles wilde Randstad Holland toentertijd absoluut niet Jutlandiseren en wil dat nog steeds niet, maar we zouden ons kunnen afvragen hoe 'erg' zoiets eigenlijk is.

Jutlansidering zou ook tot geuzentitel gemaakt kunnen worden. Demografische krimp en meer ruimte voor waterdynamiek zouden ook van het Noord-Hollands schiereiland tot een hoopgevend duurzaamheidslaboratorium kunnen maken. Met een bijzondere rol voor het nu zo door de inkrimping van de marine geteisterde Den Helder als basiskamp voor duurzame off shore voor energie- en voedselproductie op de Noordzee - een nieuwe toekomst voor het Gibraltar van het Noorden [Keizer Napoleon]? En een nieuwe toekomst voor de Afsluitdijk op het gebied van ecologie en energiewinning op de overgang van zoet naar zout?

=Groeierende speelruimte dankzij doorzettende stagnatie en krimp van de bevolking=

Wat voor het Noord-Hollands schiereiland geldt, is van toepassing voor de hele lengte van de groenblauwe S-bocht. De stagnatie en afname van de bevolking schept juist de nodige ruimte voor de toenemende waterdynamiek. Het zou geen kwaad kunnen als dit besef zou kunnen doordringen tot de beleidsmakers. Op nationaal niveau op zijn minst. Beslissingen over dergelijke kwesties betreffende het overkoepelende watersysteem horen daar thuis, en niet bij landsdelen of provincies. Als er nog één domein is waar 'Den Haag' op ruimtelijk en economisch gebied, wel of geen 'Europa, een uitgesproken opgave behoudt dan is het wel op het niveau van het hele watersysteem van de groeiende S-bocht. Tussen het aan invloed winnende middenbestuur in eigen land en de groeiende macht van 'Brussel' blijft de in 1798 opgerichte 's Rijks Waterstaat blijft onvermoeid zijn onmisbare werk verrichten - de meest levensvatbare - en wellicht op termijn enige?- erfenis van de Nederlandse eenheidstaat die in de Bataafse Republiek gestalte kreeg.

===kadertekst=====

De S-bocht als logo van de transformatie van het middenbestuur

De bocht deelt Nederland grosso modo in drieën: Randstad, het Noorden en het Zuiden. Het Noorden en het Zuiden gaan zich meer en meer richten op het nabije buitenland, i.c. Noord Duitsland dan wel Vlaanderen en Nordrhein Westfalen. In economisch opzicht en in het verlengde daarvan onvermijdelijk op termijn ook bestuurlijk. Dat is de teneur van het artikel *Nederland is passé* [NRC - juni 2008] waarvan de uitgebreide versie onder de titel *Ne3land* in het **Archief** van deze site is opgenomen.

=====

>>Tussen proces en plan<<

Als alternatief voor een al te starre planmatige benadering maar ook als tactiek om ideeën die weerstand kunnen oproepen iets makkelijker geaccepteerd te krijgen, vindt het denken over zogeheten no-regret-opties in de ruimtelijke ordening steeds meer ingang: het ontwikkelen van maatregelen waarmee voorgesorteerd wordt om te anticiperen op mogelijke water- en klimaatontwikkelingen in de toekomst maar waar je geen spijt van hoeft te krijgen als de prognoses toch wat anders uitpakken dan gedacht. De vraag is of zo'n primair procesgerichte strategie alleen wel voldoende is om de ruimtelijke ordening voldoende richting te geven. Aan keuzes op dit vlak liggen niet alleen wetenschappelijke en vakmatige overwegingen ten grondslag, maar ook culturele en politieke keuzes: wat voor landschap, waterschap en samenleving willen wij voor onszelf en onze kinderen, nu en in de toekomst en hoe verhouden deze zich tot de ontwikkelingspatronen op het gebied van water, klimaat en bevolking?

=Van een technocratische naar een maatschappelijke benadering=

Menige benadering van ruimtelijke vraagstukken is primair technisch gericht. Dat geldt met name sterk waar de waterproblematiek in beeld komt. In bepaalde studies wordt geprobeerd grootschalige planvorming met bijbehorende vergaande technische ingrepen te combineren met maximale vrijheid op het kleinste schaalniveau van de afzonderlijke kavel. Een dergelijke invalshoek oogt reuze stoer en hip, maar biedt uiteindelijk onvoldoende soelaas, waterstaatkundig noch

maatschappelijk. Met zzp-ers alleen bouw je geen stabiele economie op en al helemaal geen coherente samenleving. Het dilemma is goed illustreren aan hand van de conceptontwikkeling van het indertijd vernieuwende en als zodanig niet onverdienstelijke project *Take Care! Wildontginning Veenkolonieën* uit 2005 [zie in het *Archief* op deze dubbelkrimp-site; op de site van Must gekomen doorklikken naar de knop 'Regionaal ontwerp en onderzoek' en dan naar projectnr. 077]. Aanvankelijk was het idee in een gecombineerd vernattings- en krimpscenario voor de Gronings-Drentse veenkolonieën in te zetten op een 'wildontginning' voor uitsluitend *individuele* pioniers; in de uiteindelijke versie kwamen we uiteindelijk uit op een gradatie van nederzettingstypologieën in een glijdende schaal van de 'zwerfplaats'[maximaal eigen risico; tijdelijke vestiging in verspreid liggende leegstaande [boeren]bedrijven voor de pioniers in de 'wildontginning'] tot en met het 'servicepunt' [maximaal verzekerd; een geconcentreerde nederzetting met een basispakket aan voorzieningen met comfortabele woningen voor ouderen]. Ondanks deze aanpassing blijven er toch nog steeds twee soorten bezwaren bestaan tegen deze benadering. De eerste soort is methodologisch van aard: het is onduidelijk waar de modus, 'het gros' van de inwoners zich op de glijdende schaal van nederzettingstypen zal gaan bevinden. Dat zal niet in de laatste plaats afhangen van de culturele en politieke keuzes die in dit verband gemaakt worden. En daarmee zijn we bij de tweede categorie bezwaren tegen deze benaderingswijze aangeland. De benadering blijft beperkt tot een stedenbouwkundige; wat ontbreekt is de maatschappelijke context van de ruimtelijke keuzes. Het belangrijkste aspect in dit verband heeft betrekking op de mogelijkheden en wenselijkheden om het repertoire van mogelijke sociale configuraties wezenlijk uit te breiden. Drie typen configuraties zijn heden ten dage dominant: de overheid enerzijds, het bedrijfsleven anderzijds en daartussen het grote gebied van het zo lekker vaag omschreven 'maatschappelijk middenveld' of minder verrassende mengvormen van staat en particulier. Alle drie de typen bieden teleurstellend weinig ruimte voor participatie, zeggenschap en zelforganisatie voor en door bewoners/ gebruikers/ producenten op een substantieel brede band van schaalniveaus. Hoe zouden de hedendaagse digitale communicatietechnieken mogelijkheden kunnen bieden om nieuwe vormen van participatieve besluitvorming te realiseren geïnspireerd door vormen van zelforganisatie uit de emancipatiebewegingen van de 19^e en 20^e eeuw zoals bijvoorbeeld de coöperatieve beweging? Zonder een serieus streven naar meer participatie in de besluitvorming over land en samenleving zal er nooit een solide draagvlak komen voor nieuwe en andere benaderingen op zo'n gevoelig punt als water gezien het door angst voor overstromingen getekende collectieve geheugen van Nederland. De woorden uit Marsmans Holland-gedicht ['gevreesd en gehoord'] zijn nergens en nooit ver weg.

Jan Dirk Dorrepaal
Steven van Schuppen
Herfst 2012